

Harran İlahiyat Dergisi | Harran İlahiyat Journal

Sayı/Issue: 50, Aralık/December 2023, 19-36

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/hij/issue/80883>

ISSN 2791-6812

Dünya Ahiret Dengesi Bağlamında Kasas 77. Âyetin Değerlendirilmesi

An Evaluation of the 77th Verse of Sūrah Al-Qaşş Based on the Balance between the World and Hereafter

Yazar Bilgisi Author Information

Yahya ARSLAN

Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Çankırı, Türkiye
Asst. Prof., Çankırı Karatekin University Faculty of Islamic Sciences, Çankırı, Türkiye
yahyaarslan58@hotmail.com , www.orcid.org/0000-0002-0774-1755

Makale Bilgisi Article Information

Makale Türü Article Type	Araştırma Makalesi Research Article
Yayın Etiği Publishing Ethics	Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir. Makale, çift taraflı kör hakemlik yöntemiyle en az iki hakem tarafından incelenmiştir. This article has been scanned by iThenticate software and no plagiarism detected. It has been examined by at least two referees using double sided blind refereeing method.
Finansman Funding	Yazar, bu çalışma için herhangi bir dış fon almadığını beyan eder. Author declares that he get no any external funding for this study.
Çıkar Çatışması Conflict of Interest	Yazar bu çalışmayla ilgili herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder. Author declares that there is no any conflict of interest related to this study.
DOI	https://doi.org/10.30623/hij.1231311
Geliş Tarihi / Received	Kabul Tarihi / Accepted
9 Ocak/January 2023	7 Aralık/December 2023

Öz

Kur'an-ı Kerim, hidayet kaynağı olup muhatapların dünya ve ahiret dengesini gözeterek doğru yola ulaşmalarını sağlamak üzere gönderilen kılavuzdur. İnsan ise vahiyle şereflenen ve vahyin mesajlarını hayata tatbik edecek olan değerli bir varlıktır.

İnsanların dünya ve ahiret huzurunu sağlamak için indirilen Kur'an'ın temel konuları tevhit, nübüvvet ve ahirettir. Kur'an-ı Kerim bu ana konuların yanında tâli konular olarak değerlendirilen birçok konuya da değinmektedir. Kur'an-ı Kerim'in çeşitli âyetlerinde vurgu yapılan bu konulardan birisi de dünya ve ahiret dengesidir.

Dünya ve ahiret, varlığı bir diğerinin varlığını değerli kılan iki önemli husustur. Bu husus, eşya zıddı ile kaimdir kaidesi gereği birinin varlığı diğerinin varlığıyla anlaşılabilir bir meseledir. Zira dünya ahiret, ahiret de dünya sayesinde bir mana ifade etmektedir. Kur'an, bir taraftan sadece dünya için çalışan, dünyayı önceleyen ve tek gayeleri dünya olan insan tiplerinden bahsederken diğer taraftan dünya hayatını önemsemeyen sadece ahiret için çalışan ruhban gibi insanların varlığından da haber vermektedir. Kur'an-ı Kerim bu iki tip insan grubundan bahsederken esasında ikisinin de yanlış bir seçim yaptıklarına dikkatleri çekerek doğru tercihin ve yaşam tarzının, birbiriyle anlam kazanan dünya ve ahiret meselesinde dengeli bir yaşam şekli olduğuna vurgu yapmaktadır.

Çoğu insanın dünya ve ahiret dengesini gözetmemelerine rağmen, Kur'an-ı Kerim'in bu dengenin gözetilmesine vurgu yapması, konunun ne denli bir öneme sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda dünya ve ahiret dengesinin en veciz bir şekilde anlatıldığı âyetlerden birisi de Kasas Suresi 77. âyet olan: *"Allah'ın sana lütfettiklerinde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma. Allah'ın sana ihsanda bulunduğu gibi sen de iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk arzulama. Hiç şüphesiz Allah bozguncuları sevmez."* âyetidir.

Bu çalışmanın amacı, ilgili âyetin bir tefsiri mahiyetinde olacak şekilde Kur'an'ın önemle vurguladığı dünya ve ahiret dengesini dikkatlere sunmak, bu dengeyi bozan sebepleri ve dengeyi sağlamanın yollarını ifade etmek, bunları yaparken de Kur'an'ın bütünlüğü çerçevesinde dünya-ahiret dengesinden bahseden diğer âyetleri de dikkate alarak bütüncül bir bakış açısıyla dünya-ahiret dengesini değerlendirmektir.

Yöntem olarak yine Kasas Suresi 77. âyet merkeze konmuş, bu âyetin yanında dünya ahiret dengesine vurgu yapan diğer âyetler de dikkate alınmıştır. Bu inceleme ve değerlendirmeler yapılırken klasik ve modern tefsirlerle konu hakkındaki diğer çalışmalara müracaat etme yöntemi izlenerek konu izah edilmiştir.

Kapsam bakımından dünya ve ahiret kavramları ele alınmış, bu kavramların ne anlama geldiğine bakılarak ilgili kavramlar açıklanmıştır. Diğer yandan Kur'an'daki dünya tasvirlerine vurgu yapan âyetler ışığında dünya hayatı değerlendirilmiş ve ahiret isimlendirmeleri dile getirilmiştir. Ardından konu, dünya ve ahiret dengesinin ifade edildiği ve bu dengenin nasıl sağlanacağına ipuçlarını veren Kasas Suresi 77. âyetin birer bölümü mahiyetinde olan Allah'ın lütfettikleriyle ahiret yurdunu aramak, dünyadan payını unutmamak, iyilik yapmak, yeryüzünde bozgunculuk istememek başlıklarıyla genişletilmiştir. Bu alt başlıkların dünya ve ahiret dengesi açısından ne anlam ifade ettiği izah edilerek âyetin bütünlüğü çerçevesinde değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, Dünya, Ahiret, Denge.

Abstract

The Holy Qur'ān is a source of guidance and a guide sent to ensure that man follows the right path by striking a balance between the world and the Hereafter. Man is a valuable being who is honoured with revelation and who puts into practice the messages of revelation in his daily life.

The major focus of the Qur'ān, which was revealed to ensure people's peace in this world and the Hereafter, are tawhīd, prophethood and the Hereafter. Besides these main topics, the Qur'ān also addresses many issues that are considered as secondary topics. One of these issues emphasized in various verses of the Qur'ān is the balance between the world and the Hereafter.

The world and the Hereafter are two important aspects of life that are mutually valuable. Each of them can be appreciated thanks to the existence of its opposite in line with the principle that things exist with their opposites. This is because the world makes sense thanks to the Hereafter, and the Hereafter makes sense thanks to the world. On the one hand, the Qur'ān mentions people who work only for the world and prioritize it and whose sole goal is the world, while it also informs us about the existence of people such as clerics who work only for the Hereafter, barely caring about worldly life. While describing these two types of people, the Holy Qur'ān emphasises that both groups make a wrong choice and that the right choice and lifestyle is a balanced one giving equal importance to the world and the Hereafter, which are mutually meaningful.

Although most people fail to establish a balance between the world and the Hereafter, the Qur'ān emphasis on doing this reveals the importance of this issue. In this context, one of the verses in which the balance between the world and the Hereafter is most succinctly described is 77th verse of Sūrah al-Qaṣaṣ: "Seek by means of the wealth that Allah has granted you the Abode of the Hereafter, but forget not your share in this world and do good as Allah has been good to you and do not strive to create mischief on the earth, for Allah loves not those who create mischief."

The purpose of this study is to draw attention, as an exegesis of the verse mentioned above, to the balance between the world and the Hereafter, which the Qur'ān emphasizes to pinpoint the reasons that disrupt this balance and the ways to maintain it, and to evaluate the balance of the world and the Hereafter, based on the integrity of the Qur'ān, through a holistic lens by considering other verses that address this balance.

As a methodological decision, the 77th verse of Sūrah al-Qaṣaṣ is placed at the centre, and other verses that emphasize the balance between the world and the Hereafter are also taken into consideration. While offering these analyses and evaluations, the subject is explained by referring to classical and modern tafsīrs and other studies on the subject.

In terms of scope, the concepts of the world and the Hereafter are addressed, and the related concepts are explained by discussing what these concepts mean. The worldly life is evaluated in the light of the verses emphasizing the descriptions of the world in the Qur'ān, and the names referring to the Hereafter are mentioned. Then, the subject is expanded to the issues of seeking the Hereafter with Allah's favours, not forgetting one's share in the world, doing good, and not creating mischief on the earth, which are all mentioned in Sūrah al-Qaṣaṣ, Verse 77, which highlights the balance between the world and the Hereafter and gives clues as to

achieve this balance. The meaning of these subheadings in terms of the balance between the world and the Hereafter is explained, and evaluations are made based on the integrity of the aforementioned verse.

Keywords: Tafsîr, The Qur'ân, World, Hereafter, Balance.

Giriş

İnsanlığın hidayeti için gönderilen Kur'an açısından dünya ve ahiret olmak üzere iki hayat bulunmaktadır. Bu hayatlardan dünya hayatı fâni, ahiret hayatı ise bâkidir. Dünya hayatı her ne kadar fâni olsa da ahiret hayatını anlamlandırması ve şekillendirmesi bakımından önem arz etmektedir. Aynı şekilde bâki olan ahiret hayatı da mükâfat veya ceza gibi hakikatleri ile dünya hayatını şekillendirmekte ve anlamlandırmaktadır. Yani dünya ahireti değerli kılarken ahiret de dünyaya değer katmaktadır.

Kur'an'da en fazla vurgulanan konular arasında belki de ilk sıralarda dünya ve ahiret gelmektedir. Zira yapılan her iş dünya ve ahireti ilgilendirmektedir. Çünkü dünya bu amellerin işleneceği, ahiret ise karşılığının görüleceği yerdir. İster dünya ve ahiret dengesini gözetenler isterse gözetmeyenler açısından bakılsın, hakikat olan bir şey vardır ki o da tüm işlerin dünya ve ahiretle alakalı olmasıdır.

Kur'an-ı Kerim kendi bütünlüğü içerisinde değerlendirildiğinde onun hem dünya hem de ahiret hayatına vurgu yaptığı görülecektir. Aynı zamanda Kur'an bu iki hayatın da aktif rol alıcısı olan insanların dünya-ahiret dengesini gözetmeleri gerektiğini ön plana çıkartmaktadır. Bununla birlikte insanların bir kısmının ahirete inanmamaları, bir kısmının ise inansa da ahireti ihmal etmek sureti ile dünya-ahiret dengesini bozduklarını zikretmektedir.

Her ne kadar asıl hayat ahiret hayatı olsa da ahiret hayatı dünya hayatında kazanıldığı için dünya hayatı da bir o kadar değerli ve değerlendirilmesi gereken bir hayattır. Birinin olmaması diğerinin anlamını yitirmesine sebep olacağından birini diğerine tercih etmek doğru bir davranış değildir.

Kur'an, dünya ahiret dengesinin gözetilmesini öğütlediği halde, vahyin muhatabı olan insanların çoğunun bu dengeyi gözetmemesi, konunun önemini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda çalışmamızda dünya ahiret dengesinin en bariz bir şekilde zikredildiği Kasas Suresi 77. âyet ekseninde dünya ve ahiret dengesinin ne olduğu, bu dengenin nasıl sağlanacağı ve dengenin bozulmasının sebepleri gibi hususları dikkatlere sunmak amaçlanmaktadır.

Yöntem olarak Kasas Suresi 77. âyet merkeze alınmış, tefsir geleneğimizde bu âyetin yorumu bağlamında zikredilen görüşler gerek klasik gerekse günümüz tefsirleri incelenerek ortaya konulmuştur. Diğer yandan bu âyetle aynı hedefi taşıyan ve dünya ahiret dengesini vurgulayan âyetlere de müracaat edilmiştir.

Kapsam bakımından dünya ve ahiret kavramları izah edilmiş, Kur'an'daki dünya hayatının tasvirleri ve ahiret isimlendirmeleri dile getirilmiştir. Ardından konu, Allah'ın verdikleriyle ahiret yurdunu aramak, dünyadan nasibini unutmamak, iyilik yapmak, yeryüzünde bozgunculuk istememek başlıklarıyla genişletilmiş ve genel bir değerlendirmenin yapıldığı sonuç bölümüyle bitirilmiştir.

Dünya ve ahiret hususunda yapılan çalışmalara bakıldığında¹ ilgili çalışmalarda Kur'an'ın dünya ve ahirete bakışı, bu kavramların analizi ve genel manada dünya ahiret dengesine değinilirken bu makale, Kasas Suresi 77. âyet özelinde dünya ahiret dengesini değerlendirmesi ve ilgili âyetin bir tefsiri olması bakımından zikredilen çalışmalardan farklılık arz etmektedir. Bu özgünlüğü ile alana katkı sağlamak umut edilmektedir.

1. Dünya Kavramı

دنيا / dünya kelimesi; zaman, mekân ve mertebe bakımından yakın, yakınlık anlamlarına gelen, bizzat ve hükmen yakınlığı da ifade eden دُنُوْ / dünüvv kelimesinden türemiş olup اَدْنَى / ednâ kelimesinin müennesidir. Diğer yandan دنيا / dünya kelimesinin çoğulu ise دُنَى / dünâ şeklinde karşımıza çıkmaktadır.² Terim olarak ise insanın ölümünden önceki hayatı, bu hayattaki diğer varlıklarla ilişkileri ve yerküre anlamlarına gelmektedir. Kur'an'da yer ve yeryüzü için coğrafi anlamda arz kelimesi kullanılırken dünya kelimesi ise daha ziyade dinî ve ahlakî bir kavram olarak yer almaktadır.³

Kur'an-ı Kerim'de farklı formatlarıyla çeşitli anlamlarda kullanılan bu kelime " ثُمَّ دَنَا / "Sonra yaklaştıkça yaklaştı."⁴ âyetinde hükmi yakınlık anlamında kullanılmıştır. Kimi zaman ise " وَلَا أَدْنَى مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرُ / "Bundan daha az yahut daha çok da olsalar"⁵ âyetinde olduğu gibi *daha fazlanın* karşıtı olarak *daha az* anlamında kullanılmıştır. Bazen " آتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَى بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ / "İyi olanı düşük olanla değiştirmek mi istiyorsunuz?"⁶ âyetinde görüldüğü üzere *daha iyinin* zıttı olarak *daha kötü* manasında kullanılmıştır. " حَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ / "O ilkini de (dünyayı) kaybetmiştir, sonrakini de (ahireti)."⁷ âyetinde ise *sonun karşıtı* olarak *evvel/ilk* anlamında kullanılmıştır. Kimi zaman da " اذْ أَنْتُمْ بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوَى / "Siz vadinin (Medine'ye) yakın kısmındaydınız; onlar uzak kısmındaydılar."⁸ âyetinde kullanıldığı şekliyle *daha uzağın* karşıtı olarak *daha yakını* ifade etmek üzere zikredilmiştir.⁹

¹ Ahmet Coşkun, "Kur'an-ı Kerim'in Dünya ve Ahirete Bakışı", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1987), 267-283; Mesut Okumuş, "Kur'an'a Göre Dünya Ahiret İlişkisi", *VIII. Kur'an Sempozyumu* (Günümüz Dünyasında Müslümanlar, Ankara: Fecr Yayınları, 2006), 117-147; Yakup Yüksel, "Dünya ve Ahiret Dengesi", *Uluslararası Sempozyum* (Yanlış Algılar ve Doğru İslâm, Şanlıurfa: Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2016), 675-686; Muhammed Yazıcı, "Dünya-Ahiret Kavramlarının Analizi", *Bir Kelam Problemi Olarak Din-Dünya İlişkisi* (İlahiyat Fakülteleri Kelam Anabilim Dalı VII. Eğitim-Öğretim Meseleleri Koordinasyonu Toplantısı ve Sempozyumu, Çorum: Çorum İlahiyat Fakültesi, 2002), 39-56; Muhammed Abdelhaleem, "Kur'an'da Ahiret-Dünya ve Dünya Hayatı", çev. Şehmus Demir, *EKEV Akademi Dergisi* 1/3 (1998), 321-333; Mehmet Soysaldı, *Kur'an-ı Kerim'e Göre Ölüm ve Ölüm Ötesi Hayat* (İstanbul: Beka Yayıncılık, 2020), 19-37, 84-88.

² Ebü'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb İsfahânî, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân* (Dimeşk: Daru'l Kalem, 1991), 318-319; Süleyman Uludağ, "Dünya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/22; Komisyon, *Hayat Rehberi Kur'ân Tefsiri Konulu Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021), 3/472.

³ İsmail Karagöz vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 129.

⁴ en-Necm 53/8.

⁵ el-Mücâdele 58/7.

⁶ el-Bakara 2/61.

⁷ el-Hac 22/11.

⁸ el-Enfâl 8/42.

⁹ İsfahânî, *el-Müfredât*, 318-319.

2. Kur'an-ı Kerim'de Dünya Hayatı Tasvirleri

Allah Teâlâ, ahiret için iyi ya da kötü yönde hazırlığın yapılacağı ve ahiret hayatının şekilleneceği fani bir mekân olarak yarattığı bu dünyayı ve bu dünya hayatını Kur'an-ı Kerim'de farklı şekillerde tasvir etmektedir. Çalışmanın hacmini de göz önünde bulundurarak bu tasvirlerden bazılarını yer vermek uygun olacaktır.

Kur'an-ı Kerim'e bakıldığında dünya hayatının *aldatıcı bir meta*¹⁰ olarak tasvir edildiği görülmektedir. İnsanların dünyanın geçici, göz boyayıcı, aldatıcı geçimlikleri ve menfaatlerine bakarak aldandıkları aşikârdır. İnsanlar, dünya fâni ve ahiret karşısında, ahirete oranla değersiz olduğu halde orada ebedî kalacaklarını zannetmektedirler. Dünyanın geçimliklerini Allah'a ibadet hususunda güç-kuvvet kazanmak maksadıyla kullanması gereken insanın, mal-mülk ve evlatlarla aldandığı bir gerçektir.¹¹ Bütün dikkat ve ümidini dünya hayatına dikenler, huzur ve mutluluğun sadece bu dünyada olduğunu zannedenler dünyanın aldatıcılığı karşısında yenik düşerek hüsrana uğramaktadırlar.¹² Zira dünya fâni olduğu için dünyada elde edilen karşılık ve mükâfatlar da fâni olmaktadır.¹³

Aynı şekilde Kur'an-ı Kerim, dünya hayatını *bir oyun ve eğlence*¹⁴ olarak tanıtmaktadır. Dünyanın işleri veya dünyalık işler, ahirete yönelik yapılan salih ameller karşısında bir oyun ve eğlence hükmündedir. Diğer yandan bu işlerle meşgul olanlar da ahirete yönelik işlerle meşgul olanlara nazaran oyun ve eğlence içerisindeyler. Zira oyun ve eğlencenin zevki, lezzeti geçici olduğu gibi dünyanın zevki ve lezzeti de geçicidir.¹⁵ Dünya hayatının kısıllığı, ahirete oranla kıyaslandığında bu kısa zaman dilimi içerisindeki tüm meşguliyetler, sonsuz ve sınırsız ahiret karşısında oyun ve eğlenceden ibaret kalmaktadır.¹⁶

Dünyanın üç önemli özelliği bulunmaktadır. Dünya bir yönüyle Allah Teâlâ'nın varlık ve birliğine delil, bir yönüyle ahiretin kazanıldığı yer yani ahiretin tarlası iken diğer bir yönü ile de insanın nefsanî arzularının tatmin edildiği, hayatların oyun ve eğlence ile geçirildiği mekândır.¹⁷ İşte asıl yerilen bu üçüncü kısımdır. Yoksa Allah Teâlâ'nın varlığı ve birliğine delil olan ve ahiretin tarlası konumundaki dünyanın bizzat kendisi kötülenmemektedir. Kötülenen, bu dünyada oyun ve eğlenceyle geçirilen hayatlardır.¹⁸

¹⁰ Âl-i İmrân 3/185; Lokmân 31/33. Bu husustaki diğer âyetler için bk. el-En'âm 6/70, 130; el-A'râf 7/51; Fâtır 35/5; el-Câsiye 45/35; el-Hadîd 57/20.

¹¹ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân* (Muessesetü'r-Risale, 2000), 7/452-453; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân* (Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1964), 4/302; Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr, *Tefsîrül-Kur'ânî'l-azîm* (Daru Tayyibe, 1999), 2/178-179.

¹² Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Yenda Yayın-Dağıtım, ts.), 2/463.

¹³ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 1/732.

¹⁴ el-En'âm 6/32.

¹⁵ Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî Mâverdi, *en-Nüket ve'l-uyûn* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 2/106-107.

¹⁶ Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'an*, çev. Salih Uçan vd. (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1991), 3/544.

¹⁷ el-En'âm 6/32. Diğer âyetler için bk. el-En'âm 6/70; el-Ankebût 29/64; Muhammed 47/36; el-Hadîd 57/20.

¹⁸ Ömer Çelik, *Hakk'ın Dâveti Kur'an-ı Kerim Meâli ve Tefsiri* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2020), 2/77.

Kur'an'da dünya, ahiretle kıyaslanarak *az, değersiz ve geçici bir mekân*¹⁹ olarak tanıtılmaktadır. Zira ahiretin nimetleri karşısında dünyanın nimetleri az ve geçici olup bu nimetlerden yararlanma imkân ve süresi de farklılık arz etmektedir. Cennet nimetleri ve onlardan faydalanmak sürekli iken dünya nimetleri ve onlardan istifade etmek geçicidir. Hayatlarını ve hedeflerini geçici dünya menfaatleri üzerine kuranlar, elde edecekleri dünyalıkların ahiretteki nimetler karşısında bir hiç mesabesinde olduğunu bilmeleri gerekmektedir.²⁰ Dolayısıyla dünyadaki kısa vadeli menfaatler için ahiretteki büyük mükâfatları terk etmek akîl bir davranış olarak görülmemektedir. Çünkü dünya lezzetleri ahirete nazaran değersiz ve fânî iken ahiretin lezzetleri ise devamlıdır.²¹

Dünya ve dünya hayatı bazı âyetlerde ise "إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا / Dünya hayatının örneği"²² ifadesi ile tasvir edilmektedir. Yağmurlarla yeşeren ve bütün güzelliklerini takınan, yeşilliklere bürünen yeryüzünün bir afetle tüm güzelliklerini kaybetmesi, sanki hiç olmamış, zinetlerini takınmamış konumuna düşmesi, esasında dünyanın da bir gün yok olacağını ifade etmektedir.²³ Yani dünya hayatı, tüm güzellikleri ile ne kadar parlak ve iç açıcı görünse de çiçeklerin, meyvelerin, yeşilliklerin vakti geldiğinde kuruyup yok olması gibi yok olacak ve son bulacaktır.²⁴

Yukarıdaki izahlardan sonra dünyanın bizzat kendisinin zemmedilmediği hakikatini de vurgulamak gerekmektedir. Dünyanın ve dünya hayatının aldatıcı bir meta olması, oyun ve eğlence yeri olarak tanıtılması, ahirete nazaran fani ve değersiz olarak bildirilmesi, dünyanın bizzat kendisinin kötü olduğu anlamına gelmemektedir. Zira Allah Teâlâ dünyayı ve içerisindeki tüm varlıkları birer âyet olarak yaratmış ve insanın hizmetine sunmuştur. Dünyada, ahiret için gönderilecek azıklar, cennet veya cehenneme gitmeye sebep olacak ameller bulunmaktadır. Dünya, ahiretin şekillendiği mekân olarak büyük önem arz etmektedir. Dolayısıyla âyetlerde yerilen, dünya değil insanların bu dünyadaki hayat tarzları ve dünyanın menfaatlerini kullanmadaki amaç ve niyetleridir.²⁵ Yerilen, ahirete tercih edilmiş, ebedî görülen, Allah Teâlâ'nın rızasından daha fazla değer verilen, heva ve heveslerin, zevk ve tutkuların din haline getirildiği, dengesiz ve ölçüsüz bir dünya ve dünya yaşantısıdır.²⁶

¹⁹ et-Tevbe 9/38. Diğer âyetler için bk. er-Ra'd 13/26; el-Mü'min 40/39; eş-Şûrâ 42/36.

²⁰ Ebü'l-Ferrec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr* (Beyrut: Dâru'l-Kitabî'l-Arabi, 2001), 2/259; M. Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2016), 2/450; Konyalı Mehmed Vehbî, *Hulâsat'ül beyân fi tefsîr'il Kur'an* (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1966), 5/2009.

²¹ Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabi, 1999), 16/47.

²² Yûnus 10/24. Benzer diğer âyet için bk. el-Kehf 18/45.

²³ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmizi't-tenzil ve 'uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vil* (Beyrut: Daru'l Kitabî'l Arabi, 1986), 2/340-341; Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed Beyzâvî, *Envârü't-tenzil ve esrârü't-te'vil* (Beyrut: Daru İhyai't Tûrasi'l-Arabi, 1997), 3/110; Ebü'l-Berekât Nesefî, *Medârikü't-tenzi'l-ve hakâiku't-te'vil* (Beyrut: Dar İbn Katheer, 2017), 2/15-16; Muhammed Ali Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr* (Beyrut: Dâru'l-jil, 1979), 1/539-540; Bekir Topaloğlu - İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü* (Ankara: İSAM Yayınları, 2017), 19.

²⁴ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.), 3/1380.

²⁵ Coşkun, "Kur'an-ı Kerim'in Dünya ve Ahirete Bakışı", 278; Karagöz vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 129.

²⁶ Mehmet Görmez vd., *Hadislerle İslam* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 1/342-343.

3. Ahiret Kavramı

Ahiret, fâni dünyanın sona ermesiyle başlayıp ebediyen sürecek olan ikinci bir merhaledir. Ahiret kelimesinin anlamına baktığımızda اخرة / âhira kelimesi, اخر / âhir kelimesinin müennesidir. اخر / âhir ise اَوَّل / evvel kelimesinin zıt anlamlısı olup son, sonuç, netice ve sonuncu manalarına gelmektedir.²⁷ Dolayısıyla dünya ilk hayat iken ahiret de son hayattır. Yani ahiret, dünya hayatından sonra gelecek olan hayat olup sûra üfürülmesi ile başlayacak ve ebedî olarak devam edecek zaman dilimidir.²⁸

4. Kur'an'da Ahiretin İsimlendirilmesi

Kur'an, ahireti çeşitli işlevleri yönünden isimlendirmekte ve tanıtmaktadır. Ahireti tanıtan isimlendirmelere baktığımızda bu isimlendirmelerin ya bizzat يوم / yevm kelimesi ile ya يوم / yevm kelimesine izafetle ya da دار / dâr kelimesine izafetle kullanıldığı görülmektedir. يوم / Yevm kelimesinin ahireti tanımlaması açısından bakıldığında bu kelimenin direkt ahiret/ahiret günü anlamında kullanıldığını ifade etmek gerekmektedir.²⁹

Ahiretin isimlendirilmesi açısından yurt anlamındaki دار / dâr kelimesinin kullanıldığı ifadeler de vardır ki bunlardan bazıları, ahiret yurdu anlamında دار الاخرة / dâru'l-âhira,³⁰ huzur, mutluluk, güven ve esenlik yurdu anlamında دار السلام / dâru's-selâm,³¹ dünya yurdunun sonucu anlamında دار عاقبة الدار / âkıbetü'd-dâr,³² helak yurdu anlamında دار البوار / dâru'l-bevâr,³³ ebedilik yurdu anlamında دار الخلد / dâru'l-huld³⁴ gibi adlandırmalarla Kur'an-ı Kerim'de zikredilmektedir.

Diğer yandan gün anlamına gelen يوم kelimesine izafetle de birçok isimlendirme mevcuttur. Bunlardan bazıları ahiret günü, hesap ve ceza günü manasına gelen يوم الدين / yevmü'd-dîn,³⁵ ahiret günü anlamında يوم الاخرة / yevmü'l-âhirah,³⁶ yeniden diriliş günü anlamında يوم يعثون / yevmü'yüb'asûn,³⁷ hesap görülecek gün anlamında يوم يقوم الحساب / yevme'yekûmü'l-hisâb,³⁸ herkesin toplanıp bir araya geleceği gün anlamında يوم مجموع / yevmü'n-mecmû' ve يوم مشهود / yevmü'n-meşhûd,³⁹ hüküm ve ayırım günü anlamında يوم الفصل / yevmü'l-fasl,⁴⁰ toplanma günü anlamında يوم التغابن / yevmü't-

²⁷ İsfahânî, *el-Müfredât*, 68-69; Bekir Topaloğlu, "Âhiret", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/543.

²⁸ Karagöz vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 13; Komisyon, *Hayat Rehberi Kur'an Tefsiri Konulu Tefsir*, 5/450.

²⁹ el-Bakara 2/123, 254, 281; Âl-i İmrân 3/9, 25, 30. Yevm kelimesi ahirete dair kullanımlarının dışında gün, evre anlamlarında da kullanılmaktadır. Bu kelimenin Kur'an'daki farklı kullanımları için bk. el-Bakara 2/196, 203; el-Mâide 5/3, 89; el-A'râf 7/54; el-Hadîd 57/4.

³⁰ el-Bakara 2/94; el-En'âm 6/32; el-A'râf 7/169; Yûsuf 12/109; en-Nahl 16/30; el-Kasas 28/77, 83.

³¹ el-En'âm 6/127; Yûnus 10/25.

³² el-En'âm 6/135; el-Kasas 28/37.

³³ İbrâhîm 14/28.

³⁴ Fussilet 41/28.

³⁵ el-Fâtîha 1/4; el-Hicr 15/35.

³⁶ el-Bakara 2/8; Âl-i İmrân 3/114.

³⁷ el-A'râf 7/14.

³⁸ İbrâhîm 14/41.

³⁹ Hûd 11/103.

⁴⁰ es-Sâffât 37/21.

tegâbün,⁴¹ va'dedilmiş gün anlamında يوم الموعود / yevmü'l-mev'ûd,⁴² kabirlerden çıkış günü anlamında يوم الخروج / yevmü'l-hurûc⁴³ şeklinde Kur'an-ı Kerim'de yer almaktadır.

Ahiret, yukarıda zikredilen isimlerin dışında daha birçok isimle Kur'an-ı Kerim'de zikredilmektedir.⁴⁴ Ancak çalışmanın da hacmini düşünerek bu isimlere değinmeden yukarıda ifade edilenlerle iktifa ederek dünya ahiret dengesini izah etmeye geçmek uygun olacaktır.

5. Dünya Ahiret Dengesi

Dünya ve ahiret hayatı, etle tırnak gibi ayrılmaz bir bütün olan ve Kur'an-ı Kerim'de de ikisi arasındaki dengenin gözetilmesinin önemine vurgu yapılan önemli iki hayat olarak karşımıza çıkmaktadır. Kur'an'ın indiği dönemde ahiretin inkâr edildiği, dünyevileşmenin hâkim olduğu bir toplum söz konusudur. Böyle bir ortamda dünya-ahiret dengesine vurgu yapılması çok manidardır.⁴⁵ Dünya hayatı ahiretin kazanıldığı yer, ahiret hayatı ise dünyanın anlam bulmasına sebep teşkil eden yer olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla ikisi de ihmal edilemeyecek kadar değerli görülmektedir. Kur'an'da dünya-ahiret dengesinin kısa ve etkili şekilde zikredildiği âyetlerden birisi de Kasas Suresi 77. âyettir. Öncesi ve sonrasıyla birlikte bu âyette Allah Teâlâ Mûsâ (a.s.) devrinde yaşayan Kârûn'dan bahsetmektedir. Kârûn, kendisine ilimle birlikte anahtarlarını güçlü bir topluluğun bile taşımakta zorlandığı hazineler verilen bir şahıs olarak Kur'an-ı Kerim'de anlatılmaktadır. Halkına karşı azgınlık eden Kârûn, sahip olduğu ilim ve serveti kendisinden bilmiş, kendisine bu nimetleri vereni unutmuş ve şımararak haddi aşmış, bunun neticesinde hazinesiyle birlikte yerin dibine batırılmıştır.⁴⁶ Konumuz bağlamında baktığımızda kendisine verilen mal-mülkle şımaran ve haddi aşan Kârûn dünya-ahiret dengesini bozmuş, bunun üzerine kavmi: *"Allah'ın sana lütfettiklerinde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma. Allah'ın sana ihsanda bulunduğu gibi sen de iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk arzulama. Hiç şüphesiz Allah bozguncuları sevmez."*⁴⁷ şeklindeki sözlerle bu dengeyi gözetmesi gerektiği hususunda onu uyarmışlardır.

Kur'an'da dünya ve ahiret dengesinden bahseden başka âyetler de bulunmaktadır ki onlardan birisi: *"Onlardan bazıları, Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver ve bizi ateş azabından koru, derler."*⁴⁸ âyetidir. Allah Teâlâ'nın kullarına nasıl dua edeceklerini öğrettiği bu âyette dünya ve ahiret dengesinin gözetilmesine de vurgu yapılmaktadır. Aklını kullanan, ileri görüşlü ve geniş ufuklu insanların en önemli özelliği olan dünya ve ahiret dengesini gözetmek, bir taraftan ahiret yurduna yatırım yapmak iken diğer taraftan da dünyadaki payını unutmamak anlamına gelmektedir.⁴⁹ Zira dünya ve ahiret dengesini öğütleyen bu duayı yapanlar ve hayatlarını dengede tutanlar bu

⁴¹ et-Tegâbün 64/9.

⁴² el-Bürûc 85/2.

⁴³ Kâf 50/42.

⁴⁴ Ahiretin diğer bazı isimleri için bk. el-A'râf 7/59; Hûd 11/26; el-Hac 22/55; el-Mü'min 40/15, 18, 30, 32; Kâf 50/20, 34; el-Müddessir 74/9; el-İnsân 76/10, 27; en-Nebe' 78/39.

⁴⁵ Kur'an'ın indiği dönemde dünya ve ahiret algısı için bk. Ahmet Abay, *Nüzul Sürecinde Kur'an'a Karşı Algı Yönetimi* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2015), 244-251.

⁴⁶ el-Kasas 28/76-82.

⁴⁷ el-Kasas 28/77.

⁴⁸ el-Bakara 2/201.

⁴⁹ Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'an*, 1/320.

dünyada dualarının karşılığını aldığı gibi ahirette de mükâfatlarını alacaklardır.⁵⁰ Oysa dünya ve ahiret dengesini gözetmeyen, "Ey Rabbimiz! Bize bu dünyada ver."⁵¹ şeklinde tek arzularının ve yegâne amaçlarının dünya olduğunu yaptıkları dualarla ortaya koyanlar ise ahirette elleri boş kalacaktır.⁵² Sadece dünyayı isteyenler bir manada dünyanın kulu kölesi olmuş demektir. Bunun için dünyalık şeylerin tamamı onlara güzel görünmektedir. Bunlar dünyanın peşine takıldıkları için ahirete yönelik her şeyi ihmal etmektedirler.⁵³

Kur'an açısından dünya-ahiret dengesini gözetmeyenlerin en bariz diğer bazı vasıfları ise ahireti verip dünyayı satın almak,⁵⁴ hayatı sadece bu dünya hayatından ibaret sanmak,⁵⁵ dünya hayatının dışında başka bir hayat kabul etmemek,⁵⁶ ahiret daha değerli ve sürekli olmasına rağmen dünya hayatını ahirete yeğlemektir.⁵⁷ Neticede sadece dünyayı arzulayanlar dünyadan nasiplerini almakta ancak ahiretteki nimetlerden mahrum kalmaktadır. Hem dünya hem de ahireti arzulayanlar ise dünyadan da ahiretten de nasiplerini almaktadır.⁵⁸ Başka bir ifadeyle dünya için çalışan çalışmasının karşılığını dünyada, hem dünya hem ahiret için çalışanlar ise çalışmalarının karşılığını hem dünyada hem de ahirette almaktadır.⁵⁹

5.1. Allah'ın Verdiklerinde Ahiret Yurduunu Aramak / *وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ*

Allah Teâlâ'nın emrettiği hayat sisteminin sırrı hiç şüphesiz dünya ve ahiret hayatının dengeli ve tutarlı değerlendirilmesinde yatmaktadır. Bu tutarlılığın sağlanması ise dünyaya dünya kadar, ahirete de ahiret kadar değer vermekle mümkün görünmektedir. Bunun için dünya ve dünya nimetleri emrine verilen insanın, tüm bu nimetlerden meşru bir şekilde istifade ederken asıl amaç olarak ahireti kazanmayı hedeflemesi gerekmektedir. İnsanın, dünyada halifelik vazifesini yerine getirirken hedefe ahireti koyması, dünya nimetlerinin, kendisini ahiret hayatının kazanılmasına yönelik sorumluluklarını yerine getirmesine de engel olmaması, kendisini tamamen dünyaya kaptırmadan dünyayı ahiret için değerlendirmesi ve ilahi rızaya uygun yaşaması icap etmektedir.⁶⁰ Neticede Allah Teâlâ'nın verdiği şeylerle ahiret yurduunu aramak gerekmektedir. Ahiret yurduunun nasıl aranması gerektiğini ise ayrı bir başlık altında izah etmek uygun olacaktır.

5.1.1. Ahiret Yurdu Nasıl Aranmalıdır?

İnsanların bu dünyaya gönderilmelerindeki asıl gaye Allah'ın rızasını kazanmak ve O'na kul olmaktır.⁶¹ Ahiretin şekilleneceği dünyada Allah Teâlâ insana sayısız nimetler vermiştir.⁶² Bu nimetlerden istifade eden insanın, bu nimetlerle ahiret yurduunu kazanmayı hedeflemesi gerekmektedir. Allah Teâlâ'nın verdiği nimetlerle ahiret yurduunu

⁵⁰ el-Bakara 2/202.

⁵¹ el-Bakara 2/200.

⁵² el-Bakara 2/200.

⁵³ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 1/318-319.

⁵⁴ el-Bakara 2/86.

⁵⁵ el-Mü'minûn 23/37.

⁵⁶ el-Câsiye 45/24.

⁵⁷ el-A'lâ 87/16-17.

⁵⁸ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/58.

⁵⁹ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, 1/223.

⁶⁰ Seyyid Kutub, *Fî Zîlâli'l-Kur'an*, 8/126; Bilmen, *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, 5/2627; Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/246.

⁶¹ ez-Zâriyât 51/56.

⁶² İbrâhîm 14/34.

aramak ise Kârûn gibi mal ve mülkün çokluğuyla insanlara karşı övünmek, kibirlenmek ve şırmamak değil, dünyada o nimetleri Cenab-ı Allah'ın rızasını celp edecek işlerde, ahiretin güzelliklerini kazandıracak hayır ve hasenatta kullanmak, dünyada helal rızık talep etmek anlamına gelmektedir. Zira ahirette, bu dünyada iken gönderilen amellerin karşılığı bulunacaktır.⁶³

Dünyada iken dünya nimetleriyle ahiret yurdunu aramanın bir yolu da kalb-i selîm sahibi olmaktan geçmektedir. Zira ne malların ne de evlatların fayda sağlayacağı ahirette insanın kurtuluş vesilelerinin en önemlilerinden birisi kalb-i selîm sahibi olmaktır.⁶⁴ Kalb-i selîm ise salih amellerle kazanılacak bir mertebedir ki o da Allah Teâlâ'nın dünyalık olarak verdiği nimetleri O'nun rızasını kazanmak üzere harcamakla mümkün olmaktadır.⁶⁵

Eldeki imkânlarla ahiret yurdunu aramak Kârûn misali, Allah Teâlâ'nın ihsanını devre dışı bırakarak her şeyi kendi bilgi, beceri ve çalışmasıyla elde ettiğini iddia etmek de değildir.⁶⁶ Çünkü bu tarz bir anlayış, sahip olunan servetle ahiret yurdunu aramanın bir şekli olan ihtiyaç sahiplerine karşı sorumlulukların terk edilmesi ve hesabın unutulması neticesini doğurmaktadır. Bu da kibir ve kendi kendini yeterli görme hastalığına yakalanan inkârcı insanların özelliğidir. Oysa yapılması gereken, sahip olunan akıl, bilgi ve becerileri verenin Allah olduğu bilinciyle hareket ederek bu nimetlerle ahiret yurdunu aramaktır.⁶⁷

Diğer yandan bu nimetlerle ahiret yurdunu aramak, insanın kendisine verilen bu ihsanları ahirette yine kendisine yarar sağlayacak ve nimetin sahibine yaklaştıracak çeşitli işlerde kullanmaktır.⁶⁸ İnsanın sahip olduğu varlığın faydasını görmesi bu varlığı zekât, sadaka, infak gibi Cenab-ı Allah'ın rızasını celp edecek işlerde kullanmasıyla gerçekleşecektir.⁶⁹ Yani insanın dünyada kendisine verilen her şeyle ahireti dolayısıyla cenneti istemesi gerekmektedir. Genelde insanlara özelde Müslümanlara yakışan tavır ve davranış ise, büyüklenmek, böbürlenmek ve azgınlık etmek değil, dünyalık ne varsa onların hepsini ahireti kazanmak için tasarrufta bulunmaktır.⁷⁰ Allah'ın verdikleri ile ahiret yurdunu aramanın bir diğer yolu ise verilen bu imkânları O'nun rızası için infak etmek ve nimetin sahibine şükretmekten geçmektedir.⁷¹

Âyetleri, tefsirinde madde madde açıklamakla meşhur olan Mâverdî (ö. 450/1058) ise Allah Teâlâ'nın verdikleriyle ahiret yurdunu aramayı, kazanç hususunda helal olanı

⁶³ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 19/524-525.

⁶⁴ eş-Şuarâ 26/87-88.

⁶⁵ Salih amel hususunda bk. Mehmet Soysaldı, *Asr Suresi Işığında İnsanlığın Kurtuluş İlkeleri* (Ankara: Manas Yayıncılık, 2019), 55-78.

⁶⁶ el-Kasas 28/78.

⁶⁷ Bu hususta detaylı bilgi için bk. Komisyon, *Hayat Rehberi Kur'an Tefsiri Konulu Tefsir*, 2/353-367.

⁶⁸ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-azîm*, 6/253.

⁶⁹ Bilmen, *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, 5/2627; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2/419.

⁷⁰ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 13/314; Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ'î Begavî, *Meâlimü't-tenzîl* (Beyrut: Daru İhyai't Tûrasi'l-Arabi, 1999), 3/543; Muhammed b. Ali Şevkânî, *Fethu'l-kadîr el-câmi' beyn fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min 'ilmi't-tefsîr* (Dimeşk: Daru İbni Kesir, 1993), 4/215.

⁷¹ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 3/393; Ebû'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbü'rî Vâhidî, *el-Basît fî tefsîri'l-Kur'ân* (İmadetü'l Bahsi'l İlmiyye, 2009), 17/456-457; Celâleddin Mahallî - Celâleddin Süyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn* (Diyarbakır: Seyda Yayınları, 2016), 394; Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm* (İstanbul: Elif Ofset, 1980), 702.

istemek, sadaka vermek, sılayı rahimde bulunmak şeklinde izah ettikten sonra ahirette murad edilen cenneti kazanmak için Allah'a yaklaştıracak her şeyi bu bağlamda değerlendirmiştir.⁷²

" Allah'ın sana lütfettiklerinde ahiret yurdunu ara."⁷³ ifadesini yorumlayan Fahreddin Râzî (ö. 606/1210) ise şöyle demektedir: Bu ifadenin zahirine göre Kârûn ahireti kabul etmektedir. Dolayısıyla bu ifadeden maksat Kârûn'un, sahip olduğu mal, mülk ve serveti kendisini cennete götürecektir şeylere harcaşıp tevazu yoluna girmesinin istenmesidir.⁷⁴

Kurtubî (ö. 656/1258) " Allah'ın sana lütfettiklerinde ahiret yurdunu ara." ifadesinin cenneti istemek anlamına geldiğini söylemektedir. Zira Allah'ın bu dünyada verdikleriyle ahiret yurdunu aramak, ahirette fayda sağlayacak şeyleri istemektir ki o da genel manada cennete talip olmaktır.⁷⁵

İbn Kesîr (ö. 774/1373) ise eldeki nimetlerle ahiret yurdunu aramayı, Allah'ın verdiği bol nimetleri O'na itaat ve yaklaşma hususunda kullanarak ahirette sevap elde etmek şeklinde izah etmektedir.⁷⁶

Yukarıdaki izahlardan sonra: " Allah'ın sana lütfettiklerinde ahiret yurdunu ara."⁷⁷ ifadesi ile helal kazanç talep etmek, zekât ve sadaka vermek, nimeti verene şükretmek, salih ameller işlemek,⁷⁸ infak etmek gibi insanın Allah Teâlâ'ya kurbiyetini sağlayacak her türlü hayır ve güzelliğin kastedilmiş olabileceğini ifade etmek gerekmektedir. Tüm bunlar bu dünyada ahireti kazanmanın yollarıdır. Bu yollar değerlendirilerek ahirette sevap kazanmak, cennetle şereflenmek ve en önemlisi de Allah Teâlâ'nın rızasını elde etmek ise ahiret yurdunu kazanmak anlamına gelmektedir.

Neticede insanların bu dünyada sahip oldukları mal, mülk ve servet kendilerine istifade etsinler, çalışsınlar, bu imkânlarını daha da geliştirsinler diye verilmektedir. Ancak bu nimetleri kullanırken asıl amaç, dünyayı da ihmal etmeden, ahireti kazanmak olması gerekmektedir. İnsanoğlu, dünyalıklarını kazanıp kullanırken diğer taraftan sorumluluklarını da ihmal etmemeli, ahireti de kazanmanın yollarını aramalı ve araştırmalıdır.⁷⁹

5.2. Dünyadan Nasibini Unutmamak / وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا

Ahiret yurdunu kazanmayı hedefleyen insanın dünyayı da ihmal etmemesi gerekmektedir. Zira insanın, kendisine verilen nimetlerin bu dünyadaki nasibi olduğunu sürekli zihninde canlı tutması iktiza etmektedir. Dünyanın ihmal edildiği bir ahiret de ahiretin ihmal edildiği bir dünya da insan için hüsrana olacağından insanın kendisine verilen hayat, sağlık, gençlik, güç, servet gibi nimetlerin kıymetini bilerek meşru

⁷² Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, 4/267.

⁷³ el-Kasas 28/77.

⁷⁴ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 25/15.

⁷⁵ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 13/314.

⁷⁶ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, 6/253.

⁷⁷ el-Kasas 28/77.

⁷⁸ Salih amel hakkında bk. Soysaldı, *Asr Suresi Işığında İnsanlığın Kurtuluş İlkeleri*, 55-78.

⁷⁹ Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'an*, 8/125.

ölçülerde bunlardan istifade etmesi, tüm bu nimetlerin kadrini bilmesi önem arz etmektedir.⁸⁰

Dünyadan nasibini unutmamak farklı şekillerde yorumlanmıştır. Dolayısıyla dünyadaki nasip helal dünya rızık ve meşru dünya zevki anlamına geldiği gibi bizzat dünyanın kendisi şeklinde de anlaşılabilir. Dünyadaki nasibin bizzat dünyanın kendisi olması ise dünyayı ahiretin kazanıldığı mekân gibi yaşayarak ahiret için elde edilen menfaatlerdir. Yani ahirete kalacak ve götürülecek amellerdir.⁸¹

Dünyadan nasibini unutmamak denilince ilk etapta sadece dünya nimetlerinden istifade etmek, dünyalık şeylerden mahrum kalmamak şeklinde anlaşılabilir da bu mananın ötesinde daha farklı manalar üzerinde düşünmek gerekmektedir. Bu meyanda dünyadan nasibini unutmamak denilince, dünyada ahiret için çalışmak,⁸² haram kılınanlardan sakınarak helallerle yetinmek,⁸³ Allah'ın verdiği nimetlere karşılık ibadetle O'na şükretmek,⁸⁴ salih amellerle dolu bir ömür sürmek⁸⁵ gibi ilk etapta akla gelmeyen ancak derin tefekkür neticesinde elde edilen manaların anlaşılması da mümkün görünmektedir.⁸⁶

Dünyadan nasibini unutmamayı, dünyalıklardan uygun bir şekilde istifade ederken asıl amaç olan ahireti kazanmaya çalışmak, dünyayı ahiret için değerlendirmek yani ahiret hayatına göre çok kısa olan dünya hayatı gerçeğini unutmadan, sanki dünya hayatı sonsuzmuş gibi kendisini ona kaptırmadan geçici olan dünyayı sürekli olan ahiret için değerlendirmek şeklinde anlamak da mümkündür.⁸⁷

İnsanın, dünyadaki nasibini unutmaması dünyalık şeylerden kendisine yetecek kadar ve maslahatına uygun bir şekilde alması, onlardan istifade etmesi ve dünyalıklarla ahireti kazanması anlamına da gelmektedir. Dünyadan nasibini unutmamak için kendi aleyhine kısımdan, daraltmadan yemesi, içmesi ve yaşaması uygun olan mü'minin⁸⁸ dünyadaki asıl nasibi, dünya ve dünyalık nimetlerle ahireti talep etmesi ve bunun karşılığında ahirette alacağı mükâfatlarla ahireti kazanmasıdır.⁸⁹ Bununla birlikte dünyadan nasibini unutmamak bütün gayret ve zamanını dünyayı elde etmek, dünyanın nimetlerinden istifade etmek şeklinde algılanmamalıdır. Bu hususu, dünya malından meşru bir şekilde istifade etmenin bir sakıncası olmadığı bilinciyle mal, mülk ve serveti Allah Teâlâ'ya itaat yolunda sarf etmek şeklinde anlamak gerekmektedir.⁹⁰ Diğer yandan dünyadan nasibini unutmamak; yarın ölecekmiş gibi ahiret için çalışması gereken insanın hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için çalışması ve bu dünyada israfa düşmeden yemesi,

⁸⁰ Bilmen, *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, 5/2627.

⁸¹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/222.

⁸² en-Necm 53/39-41.

⁸³ el-Mâide 5/91.

⁸⁴ el-Bakara 2/172; en-Nahl 16/114.

⁸⁵ el-Bakara 2/25, 82, 277; Âl-i İmrân 3/57; en-Nisâ 4/57, 122, 173.

⁸⁶ Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, 4/267; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 3/393; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, 4/215.

⁸⁷ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/246.

⁸⁸ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: Dâru Tunusiyye, 1984), 20/179.

⁸⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/431; Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl*, 4/185; Nesefî, *Medârikü't-tenzîl*, 2/657; Begavî, *Meâlimü't-tenzîl*, 3/543.

⁹⁰ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 25/15.

içmesi şeklinde anlaşıldığı gibi insan öldüğünde bütün varlığını bırakıp sadece kefenini yanında götüreceğinden kefen şeklinde de anlaşılmıştır.⁹¹

Neticede dengeli ve tutarlı bir hayat yaşamanın sırrını veren bu âyet servet sahibi kişilerin veya dünyalık herhangi bir şeye sahip olanların kalbini, gönlünü ahirete bağlamakta bununla birlikte onları dünyanın nimetlerinden istifade etmekten de alıkoymamaktadır. Hatta bu âyet muhataplara bazı sorumluluklar yüklemekle birlikte onları dünyanın nimetlerinden yararlanmaya da teşvik etmektedir.⁹²

5.3. İyilik Yapmak / وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ

İyilik yapmanın dünya-ahiret dengesine bakan yönü, iyiliğin mekânının dünya, karşılığının alınacağı yerin ise ahiret olmasıdır. Yani iyilik yapan kişi, kendisine iyilik yapılan kişiler ve yapılan iyiliğin bu dengede dünya kefesinde, tüm bunların karşılığında verilecek mükâfatların ise ahiret kefesinde bulunması iyilik yapmanın dünya ahiret dengesindeki rolünü ortaya koymaktadır. Dolayısıyla dünyada iyilik yapmak ahiret için yapılan bir yatırım olarak dünya ahiret dengesini gözetmek anlamına gelmektedir.

İyilik Allah Teâlâ'nın insanlara bir lütfudur. O'nun insanlara iyilik yapması gibi insanların da diğer insanlara ve canlılara iyilik yapması gerekmektedir.⁹³ Gerek elinde bulunan imkânların fazlasını gerekse fazlasını gözetmeden elinde bulunanı ihtiyaç sahipleriyle paylaşması, karşılığını alacağı ahiret hayatı için önem arz etmektedir. Bu şekilde dünyada verip ahirette sevap devşirmek dünya ahiret dengesini gözetmek demektir.

Kur'an-ı Kerim'de dünya ahiret dengesinin dünya tarafında duran iyilik hususunda birçok âyet bulunmaktadır. Bu açıdan baktığımızda Allah Teâlâ, iyilik yapanları sevdiğini,⁹⁴ rahmetinin iyilik yapanlara daha yakın olduğunu,⁹⁵ iyiliklerin kötülükleri giderdiğini,⁹⁶ iyiliklerle kötülüklerin bir olamayacağını,⁹⁷ beyan buyurmaktadır. Diğer yandan Allah (c.c.), dünya-ahiret dengesi açısından iyiliğin hâkim olması için yardımlaşmak gerektiğinden,⁹⁸ iyilik yapmak kadar sahibinin kurtuluşuna sebep olacak iyiliğin yayılması için iyiliğin emredilmesinden,⁹⁹ sevdiklerinden verenlerin asıl iyiliğe ulaşacağından¹⁰⁰ haber vermektedir. Asıl iyiliğin neler olduğuna¹⁰¹ dikkatleri çeken Cenab-ı Allah, dünya-ahiret denkleminde dünyada iyilik yapanların ahirette mükâfatlarını arttıracığını,¹⁰² bir iyiliğe karşılık en az on katıyla muamele¹⁰³ edeceğini de müjdelemektedir. Tüm bunlar dünya ahiret dengesinin önemini ortaya koyduğu gibi bu dengeyi gözetmenlerin de genel özelliklerini gözler önüne sermektedir.

⁹¹ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 13/314.

⁹² Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'an*, 8/125.

⁹³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/431; Beyzâvî, *Envârü't-tenzil*, 4/185; Neseî, *Medârikü't-tenzi'l*, 2/657.

⁹⁴ el-Bakara 2/195; Âl-i İmrân 3/134.

⁹⁵ el-A'râf 7/56.

⁹⁶ Hûd 11/114.

⁹⁷ Fussilet 41/34.

⁹⁸ el-Mâide 5/2.

⁹⁹ Âl-i İmrân 3/104.

¹⁰⁰ Âl-i İmrân 3/92.

¹⁰¹ el-Bakara 2/177.

¹⁰² el-Bakara 2/58.

¹⁰³ el-En'âm 6/160.

Neticede iyiliğin dünya ahiret dengesindeki rolüne bakıldığında, ahirette mükâfatlarla karşılaşabilmek için iyilik, bir kefesinde dünya diğer kefesinde ahiret bulunan terazinin dünya kefesini dolduracak olan ameller olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dengenin ahiret kefesinde ise dünyadaki amellerin karşılığı olan sevaplar bulunmaktadır. Bu denklemde ilginç olan bir husus da insanlar tarafından bir denge, bir adalet görünse de Allah Teâlâ'ya bakan yönüyle adaletten ziyade merhametin devreye girmesidir. Zira Allah (c.c.) karşılık vermeye bire ondan başlamakta, iyiliğin çeşidi, iyilik yapanın samimiyeti gibi çeşitli faktörlerin etkisiyle bire yüz, bire yedi yüz, hatta daha fazlasıyla lütufta bulunmaktadır.¹⁰⁴ O halde dünya ahiret dengesinin sağlanmasında Allah'ın kullarına iyilikte bulunması gibi kulların da diğer kullar ve canlılara iyilikte bulunması büyük önem arz etmektedir.

5.4. Yeryüzünde Bozgunculuk İstememek / وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ

Dünya-ahiret dengesinde bozgunculuktan sakınmak, dünya kefesinin denge, düzen ve tertip içerisinde olması anlamına gelmektedir. Dünyanın ifsat¹⁰⁵ değil de ıslah¹⁰⁶ edilmesi yönüyle bakıldığında bu özellik dünya ahiret dengesini gözetenlerin en önemli hasletlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira bu dengeyi gözetmeyenler dilleri tatlı, kalpleri ise düşmanlıkla dolu olup gerek nesilleri gerekse ekinleri yok etmek suretiyle dünyada bozgunculuk yapmaktadırlar.¹⁰⁷ Onlar bu bozgunculuklarıyla dünyayı ifsat ederek dünya ahiret dengesinde dünya kefesini bozdukları gibi ifsatlarının karşılığı olarak ahirette cehenneme girmek suretiyle¹⁰⁸ de ahiret kefesini bozmaktadırlar.

Kur'an-ı Kerim'e baktığımızda dünya ahiret dengesinde dünya kefesini bozanların hem bozgunculuk yapıp hem de asıl bozguncular kendileri olduğu halde ıslah etmekteyiz dedikleri¹⁰⁹ görülmektedir. Bu dengeyi bozanların, iş başına geçip yönetimi ele geçirdiklerinde yapacakları icraatların başında yeryüzünün düzenini bozmak gelmektedir.¹¹⁰ Kendi elleriyle yaptıkları ifsat hareketi neticesinde karada ve denizde düzen ve tertibi bozanların¹¹¹ bu bozgunculuklarına karşılık ahiretteki nasipleri azap üstüne azap olacaktır.¹¹² Bozguncuların bu dünyada işleri rast gitmemektedir. Zira Allah (c.c.) fitne fesat çıkarıcıların bu dünya işlerini düzenlememektedir.¹¹³ Çünkü Allah (c.c.) fitne fesat çıkarıcıları sevmemektedir.¹¹⁴

Dünya ahiret dengesinin korunması büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda yeryüzünde fesat çıkarmaktan sakınmak, günahın ve Allah Teâlâ'ya isyanın her türlüünden uzak durmak anlamlarına geldiği gibi yeryüzünün düzenini bozacak şeyleri

¹⁰⁴ Buhârî, "İmân" 31.

¹⁰⁵ Detaylı bilgi için bk. İlhan Kutluer, "Fesad", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995).

¹⁰⁶ Detaylı bilgi için bk. Alı Merad, "İslah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999).

¹⁰⁷ el-Bakara 2/204-205.

¹⁰⁸ el-Bakara 2/206.

¹⁰⁹ el-Bakara 2/11-12.

¹¹⁰ Muhammed 47/22.

¹¹¹ er-Rûm 30/41.

¹¹² en-Nahl 16/88.

¹¹³ Yûnus 10/81.

¹¹⁴ el-Mâide 5/64; el-Kasas 28/77.

terk etmek manasına da gelmektedir.¹¹⁵ Çünkü Allah Teâlâ'ya asi gelmek ve günaha dalmak, yeryüzünde fesat çıkmasını arzu etmek demektir.¹¹⁶ Oysa dünya ahiret dengesini gözetken kişinin, içerisinde bulunduğu hiçbir durumda dünyada fesat çıkarmaması veya fesadın çıkması yönünde gayret sarf etmemesi gerekmektedir.¹¹⁷

Kârûn'dan bahseden bu âyetler, kendi iç bağlamında değerlendirildiğinde ekonomik fesada da işaret etmektedir. Zira Kârûn, Allah'ın kendisine verdiği nimetlerde mevcut olan ihtiyaç sahiplerinin haklarını vermeyerek ekonomiyi fesada uğratmış ve fertler arasındaki ekonomik dengeyi bozmuştur. Oysa Kur'an'ın hedefi, hak sahiplerine haklarını vermek suretiyle malların zenginler arasında dolaşan bir servet haline gelmesini önlemektir.¹¹⁸ Böylece fakirlerin zenginlerin mallarında bulunan haklarını¹¹⁹ sahiplerine iade etmek suretiyle ekonomiyi ifsat edenlerin ifsadına engel olmak mümkündür. Aksi takdirde Kârûn örneğinde görüldüğü üzere kendilerine mal ve imkân verilen kimseler, bu mal ve imkânlarda hak sahibi olanların haklarını gasp etmekte ve sahip oldukları bu imkânları güç olarak başkalarının üzerine bir baskıya ve söz sahibi olmaya dönüştürmektedirler. "Yeryüzünde bozgunculuk arzulama."¹²⁰ ifadesi genel manada fesadı engellemeyi amaçladığı gibi özelde de ekonomik fesadı önlemeyi hedeflemektedir.

Görüldüğü üzere dünya ahiret dengesinde yeryüzünde bozgunculuk çıkarmamak, ekonomiyi ve sosyal dengeyi bozmamak manasına geldiği gibi ahirette kötü muamelelerle karşı karşıya kalmamak anlamına da gelmektedir. Bu da dünya ahiret dengesinin muhafazası demektir.

Sonuç

Kur'an-ı Kerim dünyayı, ahireti ve bu iki mekânda yaşanan hayatları bir bütün olarak değerlendirmektedir. Kur'an, dünya hayatının ahiret hayatını şekillendirmesine vurgu yaparken ahiretin de dünya hayatına yansımalarının olacağına dikkatleri çekmektedir. İman ve salih ameller dünya-ahiret dengesini gözetmenin alameti iken inkâr ya da imanla birlikte kötü ameller ise dünya-ahiret dengesini bozmanın göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ceza ya da mükâfat, cennet ya da cehennem insanların dünyada yapıp ettiklerine göre belirlenecektir. Dolayısıyla ahireti kazanma isteği dünya hayatını şekillendirirken dünyadan yararlanma ve dünyayı değerlendirme şekli de ahiret hayatını etkilemektedir. Bu manada dünya ve ahiret ayrılmaz bir bütündür. Ahiretin yolu dünyadan geçtiği için Kur'an-ı Kerim'de hem ahiret hem de dünya hayatı üzerinde çokça durulmuş ve ikisine de değer atfedilmiştir.

Araştırmanın neticesinde görülmüştür ki Kur'an'da dünyanın birer oyun ve eğlenceden ibaret olduğu vurgulanırken insanların dünyadan ve nimetlerinden vazgeçmeleri istenmemektedir. Aksine dünyalıklarla ahiret yurdunun aranması tavsiye

¹¹⁵ Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, 4/268; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 3/393; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 13/315; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, 4/215.

¹¹⁶ Begavî, *Meâlimü't-tenzîl*, 3/544.

¹¹⁷ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm*, 6/254.

¹¹⁸ el-Haşr 59/7.

¹¹⁹ el-Meâric 70/24-25.

¹²⁰ el-Kasas 28/77.

edilerek dünyadan faydalanmanın oranının tespit edilmesi ve bu orandaki dengenin muhafaza edilmesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır.

Neticede Kur'an'da dünya ve ahiret birbiriyle bağlantılı konular olarak ele alınmaktadır. Ahiret bilinciyle yaşamak dünyayı ne kadar etkiliyorsa dünyada yapılan her şey de ahireti o oranda etkilemektedir. Dünya ve ahirete hak ettikleri oranda değer atfetmek, dünya-ahiret dengesini kurma ve bu dengede bir hayat sürme hususunda püf noktayı oluşturmaktadır. O halde dünya ve ahiret dengesini gözetmek, Allah Teâlâ'nın verdiği her türlü imkânı, dünya hayatını ihmal etmeden ahiret için harcamak, iyilik yapmak ve yeryüzünde Allah Teâlâ'nın sevmediği fesattan kaçınmak demektir.

Kaynakça

- Abay, Ahmet. *Nüzul Sürecinde Kur'an'a Karşı Algı Yönetimi*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2015.
- Abdelhaleem, Muhammed. "Kur'an'da Ahiret-Dünya ve Dünya Hayatı". çev. Şehmus Demir. *EKEV Akademi Dergisi* 1/3 (1998), 321-333.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ'. *Meâlimü't-tenzîl*. 5 Cilt. Beyrut: Daru İhyai't Türesi'l-Arabi, 1999.
- Beyzâvî, Nâsırüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed. *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*. 5 Cilt. Beyrut: Daru İhyai't Türesi'l-Arabi, 1997.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Mealî Âlisi ve Tefsiri*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.
- Coşkun, Ahmet. "Kur'an-ı Kerim'in Dünya ve Ahirete Bakışı". *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1987), 267-283.
- Çantay, Hasan Basri. *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*. 3 Cilt. İstanbul: Elif Ofset, 1980.
- Çelik, Ömer. *Hakk'ın Dâveti Kur'an-ı Kerîm Meâlî ve Tefsiri*. 5 Cilt. İstanbul: Erkam Yayınları, 2020.
- Fahredden er-Râzî, Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Mefâtihu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabi, 3. Basım, 1999.
- Görmez, Mehmet vd. *Hadislerle İslam*. VII Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâru Tunusiyye, 1984.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ. *Tefsîrül-Kur'ânî'l-azîm*. 8 Cilt. Daru Tayyibe, 2. Basım, 1999.
- İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *Zâdü'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabi, 1. Basım, 2001.
- İsfahânî, Ebû'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*. Dimeşk: Daru'l Kalem, 1991.
- Karagöz, İsmail vd. *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: DİB Yayınları, 7. Basım, 2017.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2007.
- Komisyon. *Hayat Rehberi Kur'an Tefsiri Konulu Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Basım, 2021.
- Konyalı Mehmed Vehbî. *Hulâsat'ül beyân fî tefsîr'il Kur'an*. 16 Cilt. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1966.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. 20 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 2. Basım, 1964.
- Kutluer, İlhan. "Fesad". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12/421-422. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Mahallî, Celâleddin - Süyûtî, Celâleddin. *Tefsîrül-Celâleyn*. Diyarbakır: Seyda Yayınları, 2016.
- Mâverdî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *en-Nüket ve'l-uyûn*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Merad, Alî. "İslah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 19/143-156. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Nesefî, Ebû'l-Berekât. *Medârikü't-tenzîl-ve hakâiku't-te'vîl*. 3 Cilt. Beyrut: Dar İbn Katheer, 7. Basım, 2017.

- Okumuş, Mesut. "Kur'an'a Göre Dünya Ahiret İlişkisi". *VIII. Kur'an Sempozyumu*. 117-147. Ankara: Fecr Yayınları, 2006.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-Tefsîr*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-jîl, 2. Basım, 1979.
- Seyyid Kutub. *Fî Zılâli'l-Kur'an*. çev. Salih Uçan vd. 10 Cilt. İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1991.
- Soysaldı, Mehmet. *Asr Suresi Işığında İnsanlığın Kurtuluş İlkeleri*. Ankara: Manas Yayıncılık, 2019.
- Soysaldı, Mehmet. *Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Ölüm ve Ölüm Ötesi Hayat*. İstanbul: Beka Yayıncılık, 2020.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali. *Fethu'l-kadîr el-câmi' beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min 'ilmi't-tefsîr*. 6 Cilt. Dimeşk: Daru İbni Kesir, 1993.
- Şimşek, M. Sait. *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*. 5 Cilt. İstanbul: Beyan Yayınları, 2016.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî. *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. 24 Cilt. Muessesetü'r-Risale, 1. Basım, 2000.
- Topaloğlu, Bekir. "Âhiret". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/543-548. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Topaloğlu, Bekir - Çelebi, İlyas. *Kelâm Terimleri Sözlüğü*. Ankara: İSAM Yayınları, 5. Basım, 2017.
- Uludağ, Süleyman. "Dünya". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/22-25. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbûrî. *el-Basît fî tefsîri'l-Kur'ân*. 25 Cilt. İmadetü'l Bahsi'l İlmiyye, 2009.
- Yazıcı, Muhammed. "Dünya-Ahiret Kavramlarının Analizi". *Bir Kelam Problemi Olarak Din-Dünya İlişkisi*. 39-56. Çorum: Çorum İlahiyat Fakültesi, 2002.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Yenda Yayın-Dağıtım, ts.
- Yüksel, Yakup. "Dünya ve Âhiret Dengesi". *Uluslararası Sempozyum*. 675-686. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2016.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl*. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l Kitabi'l Arabi, 3. Basım, 1986.